

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Аглая Димитрова Денкова „Етически и социални измерения на човешкото генно инженерство“

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.3. Философия (Етика)

от доц. д-р Валентина Георгиева Кънева, Катедра по логика, етика и естетика,
Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

Аглая Денкова придобива бакалавърска степен по философия през 2015 г. във Философски факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и продължава образованието си в магистърска програма „Интегративна биоетика“ към същия факултет. Зачислена е за редовен докторант по етика към Катедрата по логика, етика и естетика с ректорска заповед РД 20-1011/13.07.2017 г., отчислена е три години по-късно с право на защита. Вътрешната защита на дисертационния труд бе проведена на заседание на Катедрата на 16.02.2021 г.

Дисертационният труд на Аглая Денкова е посветен на етическите и социални измерения на проблемите, свързани с развитието на човешкото генно инженерство. В него са проследени постиженията в областта на генетиката, промените в знанието и в изследователските практики през последните няколко десетилетия, очертани са и проблемите, които възникват при приложението на разработените въз основа на придобитото познание технологии. Те именно са в центъра на интензивни академични и обществени дискусии заради потенциала, който имат за намеса в генетичната конституция на човешките същества, заради мощните тенденции за оптимизиране, с които са обвързани, както и заради необходимостта от рефлексия - с оглед на технологичните предизвикателства - върху начина, по който мислим самите себе си като човешки същества, връзките си с другите, целите на собственото съществуване и възможните негови технологични трансформации. В дисертацията си Аглая Денкова продължава изследването на кръга проблеми в областта на биоетиката, на които е посветена магистърската ѝ теза „Граници на неприкосновеността: изследвания с ембриони и ембрионални стволови клетки“, успешно защитена през март 2017 г.

Представеният за защита дисертационен труд е в размер от 173 страници и се състои от увод, три глави, заключение и списък с използвана литература. В списъка са посочени 163 заглавия на български, английски и немски език. Сред тях попадат особено важни философски изследвания по посочените проблеми, закони, наредби, конвенции и декларации, свързани с регулацията на генното инженерство, както и актуални материали от пресата по конкретни случаи.

В уводната част е подчертана многоизмерността на проблемите, свързани с развитието на човешкото генно инженерство, изяснени са целта и методите на предприетото изследване. Според тезата, която формулира дисертантката, употребата на технологиите на генното инженерство „особено с цел подобряване на индивида отвъд биологичната и здравна норма, разклаща социалните устои, изменяйки основни етически разбирания и морални ценности“, поради което и „трябва да е обект на строги регулации“.(с. 5) В същото време е констатирано, че наличните регулации в малка степен се съобразяват с етически съображения и норми, а по-често следват пазарни принципи и са водени от стремеж към икономическа ефективност. (с. 7)

Първата глава на изследването, озаглавена „Ходът на човешкото генно инженерство“, проследява решаващите открития в генетиката, които обуславят развитието на генното инженерство. В тази глава са дефинирани основни понятия и са разграничени видовете технологии, с които борава генното инженерство. Проследена е историята на секвенирането на човешкия геном, констатиран е напредъкът в областта на диагностиката, реализиран с въвеждането на генетичните текстове в медицинската практика, както и първите стъпки, предприети в областта на генната терапия.

Втората глава отразява основни позиции в една философска дискусия, разгоряла се във връзка с развитието и приложението на технологиите на генното инженерство по отношение на човешки същества. Тя в голяма степен е фокусирана върху разбиранията за човешка природа в опит за очертаване на граници по отношение на технологичните намеси и отговор на въпроса: „Защо мислим различно за човешкия генетичен материал?“ Исландският случай, разгледан в тази глава, добре илюстрира сложното преплитане на национални идеи и модернизационни проекти, евгенични практики и здравни политики.

В третата глава на дисертационния труд вниманието е насочено преди всичко към възможностите на генното редактиране. Разгледани са основни документи, в които е налице опит за въвеждане на регулация по отношение на приложението на технологиите на генното инженерство при човека, като добре е илюстриран - и с

анализа на конкретни случаи – сложният комплекс от интереси, представени в областта на научните изследвания в областта на генетиката и геномиката. В това отношение, частта от трета глава, която разглежда ускорението в развитието на изследванията, насочени към разработване на тестове и ваксини в условията на пандемията, ми се струва особено важна за разгърнатия анализ. В тази част ясно са очертани етическите и социални измерения на проблемите, свързани с развитието на технологиите на генното инженерство, залозите, с които научните изследвания в областта са обвързани, но и твърде големите дисбаланси и неравенства в глобален мащаб, за преодоляването на които е трудно да се постигне съгласие и намери решение.

Искам специално да подчертая усилиято, което изисква преработването на толкова обширната и разнородна литература по тези въпроси. В дисертацията си Аглая Денкова се е справила успешно и с проследяването на последните важни развития в областта. Като неин научен ръководител искам да отбележа усърдието, което тя прояви, за да доразработи и доразвие текста, така че той да придобие завършеността, която има в сегашния си вид. В критичен план искам да отбележа, че на места печатните грешки не са изчистени, както и не е взета под внимание препоръката за по-голяма прецизност в структурирането на изложението. Сложността на изследваната проблематика действително изисква поглед към проблемите, който преминава установените дисциплинарни граници. Смятам, че с този поглед именно е свързано едно от постиженията на представения за защита дисертационен труд.

В годините на работа върху дисертацията Аглая Денкова активно участва в различни образователни и научно-изследователски инициативи. Тя успешно представи свои разработки на две поредни летни училища по биоетика в рамките на международния проект „Биоетиката в контекст“, проведени в Академията за политическо образование в Тутцинг, Германия през 2016 г. и в ТД „Китен“ на Софийския университет през 2017 г. През 2018 г. тя взе участие в докторантското училище „Криза, конфликти, интеграция: пресичащи се тематични полета и практики в социалните и хуманитарните науки“. През 2017 г. е включена в екипа на проекта „Поколенчески модели на справяне с житейски кризи: биографични, социални и институционални дискурси“ към Националния фонд за научни изследвания, с ръководител д-р Галина Гончарова. Резултат от работата ѝ по проекта е публикацията „Социална изолация на хората с увреждания в България“ в *Социологически проблеми*, кн.1, 2019 г. През 2018 г. и 2019 г. Аглая Денкова участва в два международни работни семинара, проведени в Загреб, Хърватия: International Workshop: “Big Data In

Healthcare” и “Image: Interdisciplinary Inquiry”. Като докторант тя се включи с доклади в Седмата интердисциплинарна конференция „Излишното”, организирана от Културен център на Софийски университет в София и в Априлци през 2017 г., както и в XV Национална конференция по етика „Етика и технологичен риск“ през 2019 г. През зимния семестър на академичната 2018-2019 г. Аглия Денкова е участник в обменна програма „Еразъм+“ в Университета в Ниш.

Три от посочените в автореферата публикации на Аглия Денкова са пряко обвързани с темата на дисертационния ѝ труд: „Коронавирус: етичката пандемия“ - *Етически изследвания*, бр. 5, кн. 1/2020, с. 219-240; „Íslendingabok: генеалогия, генетика, технология“ - *Етически изследвания*, бр. 4, кн. 2/2019, с. 255-265; „Генно инженерство, трансхуманизъм и изплъзващата се човешка природа“ - В: *Екология на виртуалните реалности. Киберлексикон. Кибернетична Трансхуманизация*. София, ИК „Глаголица”, 2019.

Авторефератът в размер от 27 страници представя достатъчно ясно и балансирано съдържанието на дисертационния труд. Към него е приложен списък с публикации по темата на дисертацията и справка за приносите на дисертационния труд. Смятам, че приносите са коректно формулирани.

Нямам съвместни публикации с дисертантката.

Заклучение: Въз основа на качествата на дисертационния труд, актуалността на разгледаните в него проблеми, доброто познаване на позициите и аргументите от философската дискусия и демонстрираните аналитични умения, като член на научното жури аз убедено ще гласувам за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Аглия Денкова.

Доц. д-р Валентина Кънева

26.05.2021 г.